

BAHORGI EKILGAN SABZAVOT EKINLARIDAN BO‘SHAGAN MAYDONLARGA TAKRORIY G‘O‘ZA EKISHNING QURUQ VAZNIGA TA‘SIRI

Qoraboyev Turg‘unali Abduljalilovich

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti tayanch doktoranti
ORCID: 0009-0007-2066-193X

Annotatsiya. Tajribada bahorgi muddatda ekilgan osh lavlagi N175; P175; K90 kg/ga, rediska N140; P160; K100 kg/ga, kashnich N60; P90; K50 kg/ga meyyorda mineral o‘g‘itlar bilan qo‘llanilib parvarishlangan maydonga g‘o‘za ekilganda o‘shishi, rivojlanishi va quruq modda to‘plashiga ijobiy ta‘sir etishi aniqlandi.

Kalit so‘zlar: bahorgi muddat, sabzavot, lavlagi, rediska, kashnich, o‘g‘it me‘yorlari, g‘o‘za, shonalash, gullash, quruq vazn.

Аннотация. В ходе эксперимента установлено, что при повторном посеве хлопчатника после посева столовая свекла с применением минеральными удобрениями (N175; P175; K90 кг/га), редиска (N140; P160; K100 кг/га) и кашнич (N60; P90; K50 кг/га) оказали положительное влияние на рост, развитие и накопление сухого вещества.

Ключевые слова: весенний период, овощи, столовая свекла, редиска, кашнич, нормы удобрений, хлопок, чесание, цветение, сухая масса.

Abstract. During the experiment, it was found that when re-seeding cotton after sowing table beet with the use of mineral fertilizers (N175; P175; K90 kg/ha), radish (N140; P160; K100 kg/ha) and marrow (N60; P90; K50 kg/ha) had a positive effect on growth, development and accumulation of dry matter.

Key words: spring period, vegetables, table beet, radish, kashnich, fertilizer rates, cotton, carding, flowering, dry matter.

Kirish. Mamlakatimizda dehqonchilik tizimi samaradorligini oshirishda ekinlarni to‘g‘ri joylashtirish va almashlab ekish muhim ahamiyatga ega. Bahorgi muddatda ekiladigan sabzavot ekinlari – osh lavlagi, rediska, kashnich va boshqa vegetatsiya davri qisqa ekinlar nisbatan erta muddatda hosili yig‘ishtirib olinadi. Sabzavot ekinlariga berilgan mineral o‘g‘itlar hosildorligini oshirish bilan birga, tuproqning fizik-kimyoviy xususiyatlarini yaxshilaydi, unda organik modda to‘planishini ta‘minlaydi, ma‘lum qismi to‘liq o‘zlashtirilmay, tuproqda saqlanib qoladi. Natijada sabzavot ekinlaridan bo‘shagan maydonlarga ekilgan g‘o‘za dastlabki davrdanoq yaxshi oziqlanish sharoitiga ega bo‘lib, tez ildiz otadi, jadal o‘sib rivojlanadi va generativ organlar hosil bo‘lish jarayoni tezlashadi.

Mazkur oziqa moddalarning qoldiq ta‘sirini keyingi ekin sifatida ekiladigan g‘o‘zaning o‘shishi va rivojlanishida katta rol o‘ynaydi. Bahorgi sabzavot ekinlarini yetishtirishda mineral o‘g‘it me‘yorlarini ilmiy asosda belgilash va keyingi ekin g‘o‘zani parvarishlash bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Bu tadqiqotlar yerlardan unumli foydalangan holda tuproq unumdorligini saqlash hamda g‘o‘za hosildorligini oshirishga xizmat qiladi.

O‘g‘itlash o‘simliklarni himoya qilishda ikki xil ahamiyatga ega: o‘simlik dastlabki rivojlanish fazasida azotli mineral o‘g‘it solish natijasida jadal o‘shishi bilan birga zararkunandalar bilan zararlanishidan birmuncha saqlanib qolsa, fosforli o‘g‘it ta‘sirida hujayra shirasining osmotik bosimi va to‘qima zichligi oshib, o‘rgimchakkana, shira bilan zararlanishini kamaytiradi, kaliyli o‘g‘itlar o‘simliklarni zararkunandalarga nisbatan bardoshli qilishi aniqlangan [Kimsanbayev X.X., Kadirxodjayev A., Zuyev V., Sulaymonov B.A. 2006]

Fosforli o‘g‘itlarni sof holda 250 kg meyyorda qo‘llanilsa sabzavot ekinlarning o‘shishi va rivojlanishi davri 2 haftaga qisqarib, o‘simlikning vegetativ va generativ organlarining tezroq shakllanishiga ijobiy ta‘sir etib turli zararkunandalarning ta‘sirini

kamaytiradi [Xudoyqulov A.M., 2016]

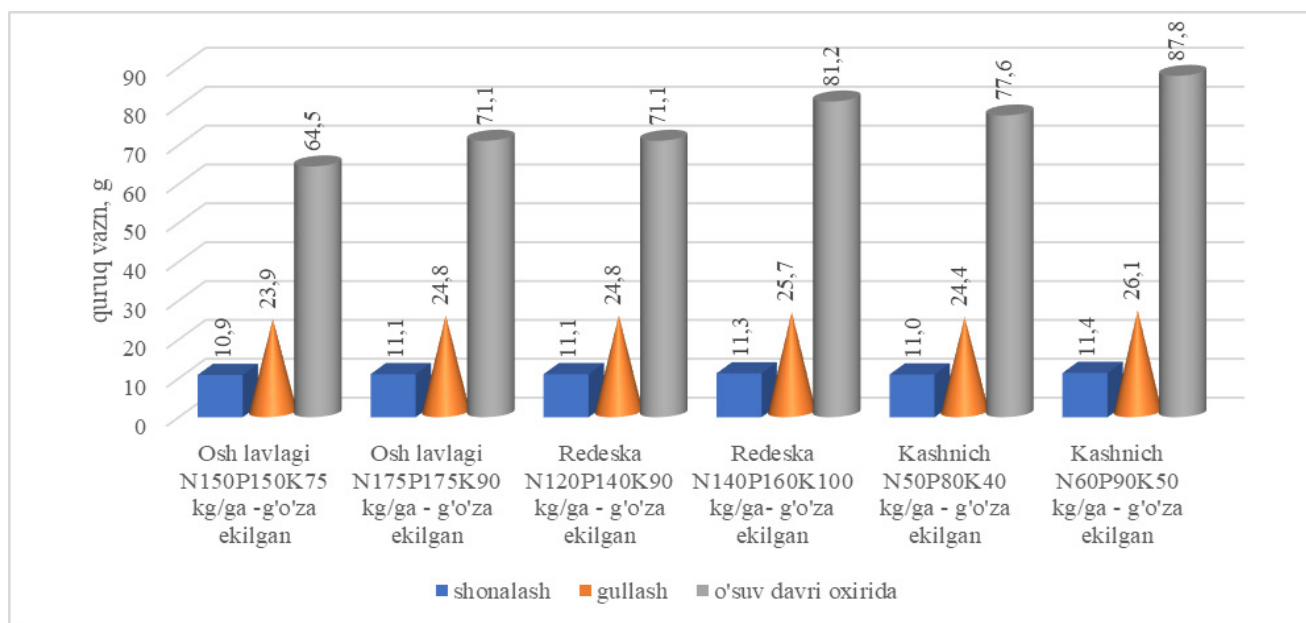
Fosforli va kaliyli o‘g‘itlar o‘simlik to‘qimalarida hujayra qobiqlarining qattiqlashishiga, tarkibida suv miqdorining kamayishiga va o‘simlik to‘qimalarini rivojlanishi, ildiz qismini baquvvat bo‘lishiga olib keladi [Xudoyqulov A.M., Anorbaev A.R., Po‘latov O.A., 2017].

Sh.X.Abdualimov, K.M.Tadjiev [2022] izlanishlarida takroriy ekilgan g‘o‘za shonalash va gullash davrida 0,5 l/ga meyyorida Oksigumat stimulyatori qo‘llanganda g‘o‘zaning quruq vazni oshganligi, ya‘ni quruq vaznning oshishi g‘o‘zaning generativ organlar salmog‘i hisobiga bo‘lganligi aniqlangan.

Materiallar va uslublar. Dala tajribasida kuzatishlar, hisoblash va tahlillar “Dala tajribalarini o‘tkazish uslublari” O‘zPITI uslubiy qo‘llanmasiga amal qilingan holda olib borildi. Tajriba dalasi tuprog‘i tarkibidagi gumus miqdori I.V. Tyurin, umumiy azot va fosfor I.M.Malseva va L.I.Gritsenko uslubida, harakatchan fosfor B.P.Machigin va almashinuv chan kaliy P.V.Protasov uslubida aniqlandi. Tajribada olingan ma‘lumotlarga B.A.Dospexov uslubida bo‘yicha matematik statistik ishlov berildi.

Natijalar va munozara. Tajribada takroriy ekilgan g‘o‘za har oyning boshida o‘shishi va rivojlanishi aniqlanib borildi.

Tajribada 1-sentabr kuniga g‘o‘zaning o‘shishi va rivojlanishi aniqlanganda, bahorgi muddatda ekilgan osh lavlagi mineral o‘g‘itlar bilan N150; P150; K75 kg/ga me‘yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g‘o‘za ekilganda bo‘yi 74,1 sm, hosil bo‘g‘ini 9,9 dona, ko‘saklar soni 9,8 dona, shundan ochilgani 8,0% tashkil qilgan bo‘lsa, osh lavlagi mineral o‘g‘itlar bilan N175; P175; K90 kg/ga me‘yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g‘o‘za ekilganda bo‘yi 76,4 sm, hosil bo‘g‘ini 10,8 dona, ko‘saklar soni 10,7 dona, shundan ochilgani 15,7% bo‘lganligi aniqlandi. Bundada bahorgi muddatda ekilgan osh lavlagi mineral o‘g‘itlar bilan N150; P150; K75 kg/ga me‘yorlarda oziqlantirilib parvarishlanganga nisbatan, mineral o‘g‘itlar bilan N175; P175; K90 kg/ga me‘yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga

Rasm. Bahorgi ekilgan sabzavot ekinlaridan bo'shagan maydonlarga takroriy go'za ekishning quruq vazniga ta'siri.

g'o'za ekilganda bo'yi 2,3 sm, hosil bo'g'ini 0,9 donaga, ko'saklar soni 0,9 donaga, shundan ochilgani 7,7% oshganligi aniqlandi.

Bahorgi ekilgan rediska mineral o'g'itlar bilan N120; P140; K90 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda bo'yi 76,4 sm, hosil bo'g'ini 11,2 dona, ko'saklar soni 10,9 dona, shundan ochilgani 17,3% bo'lgan bo'lsa, rediska mineral o'g'itlar bilan N140; P160; K100 kg/ga oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda bo'yi 78,8 sm, hosil bo'g'ini 11,4 dona, ko'saklar soni 11,8 dona, shundan ochilgani 24,0% ni tashkil qildi. Bunda, Bahorgi ekilgan rediska mineral o'g'itlar bilan N120; P140; K90 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganga nisbatan, mineral o'g'itlar bilan N140; P160; K100 kg/ga oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda bo'yi 2,4 smga, hosil bo'g'ini 0,2 donaga, ko'saklar soni 0,9 danaga, shundan ochilgani 6,7% ko'p bo'ldi.

Bahorgi ekilgan kashnich mineral o'g'itlar bilan N50; P80; K40 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda bo'yi 75,3 sm, hosil bo'g'ini 11,8 dona, ko'saklar soni 11,4 dona, shundan ochilgani 21,3% bo'lgan bo'lsa, kashnich mineral o'g'itlar bilan N60; P90; K50 kg/ga oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda bo'yi 80,0 sm, hosil bo'g'ini 12,4 dona, ko'saklar soni 12,0 dona, shundan ochilgani 25,0% ni tashkil qildi. Bunda, bahorgi ekilgan kashnich mineral o'g'itlar bilan N50; P80; K40 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganga nisbatan, mineral o'g'itlar bilan N60; P90; K50 kg/ga oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda bo'yi 4,7 smga, hosil bo'g'ini 0,6 donaga, ko'saklar soni 0,6 donaga, shundan ochilgani 4,7% ko'p bo'lganligi aniqlandi.

O'simliklar o'suv davrlarida parvarishlash usullariga qarab turli organik modda to'playdi. Jadal o'sib rivojlangan o'simlik ko'p organik modda to'plab hosilning sifatini va miqdorini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tajribada takroriy ekilgan g'o'zaning quruq vazni shonolash, gullash va o'suv davri oxirida aniqlandi.

Bahorgi muddatda ekilgan osh lavlagi mineral o'g'itlar bilan N150; P150; K75 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda shonolash davrida 10,9 gr., gullash

davrida 23,9 gr., o'suv davri oxirida 64,5 gr.ni tashkil qilgan bo'lsa, osh lavlagi mineral o'g'itlar bilan N175; P175; K90 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda shonolash davrida 11,1 gr., gullash davrida 24,8 gr., o'suv davri oxirida 71,1 gr. bo'lganligi aniqlandi va mineral o'g'itlar bilan N150; P150; K75 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlanganga nisbatan, shonolash davrida 0,2 gr., gullash davrida 0,9 gr., o'suv davri oxirida 5,6 gr. ko'p bo'lganligi aniqlandi.

Bahorgi ekilgan rediska mineral o'g'itlar bilan N120; P140; K90 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda shonolash davrida 11,1 gr., gullash davrida 24,8 gr., o'suv davri oxirida 71,1 gr. bo'lgan bo'lsa, rediska mineral o'g'itlar bilan N140; P160; K100 kg/ga oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda shonolash davrida 11,3 gr., gullash davrida 25,7 gr., o'suv davri oxirida 81,2 gr.ni tashkil qildi. Bunda, Bahorgi ekilgan rediska mineral o'g'itlar bilan N120; P140; K90 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganga nisbatan, mineral o'g'itlar bilan N140; P160; K100 kg/ga oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda bo'yi shonolash davrida 0,2 gr., gullash davrida 0,9 gr., o'suv davri oxirida 10,1 gr.ga ko'p quruq modda to'pladi.

Bahorgi ekilgan kashnich mineral o'g'itlar bilan N50; P80; K40 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda shonolash davrida 11,0 gr., gullash davrida 24,4 gr., o'suv davri oxirida 77,6 gr. bo'lgan bo'lsa, kashnich mineral o'g'itlar bilan N60; P90; K50 kg/ga oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda shonolash davrida 11,4 gr., gullash davrida 26,1 gr., o'suv davri oxirida 87,8 gr.ni tashkil qildi. Bunda, bahorgi ekilgan kashnich mineral o'g'itlar bilan N50; P80; K40 kg/ga me'yorlarda oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganga nisbatan, mineral o'g'itlar bilan N60; P90; K50 kg/ga oziqlantirilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda shonolash davrida 0,4 gr., gullash davrida 1,7 gr., o'suv davri oxirida 10,2 gr.ga ko'p organik modda to'plaganligi aniqlandi.

Xulosa qilish mumkinki, tajribada bahorgi muddatda ekilgan osh lavlagi N175; P175; K90 kg/ga, rediska N140; P160; K100 kg/ga, kashnich N60; P90; K50 kg/ga me'yorlarda mineral o'g'itlar bilan qo'llanilib parvarishlangan maydonga g'o'za ekilganda o'sishi, rivojlanishi va quruq modda to'plashiga ijobiy ta'sir etishi aniqlandi.

ADABIYOTLAR:

1. Abdualimov Sh.X., Tadjiev K.M. Takroriy ekilgan g‘o‘zaga oksigumat stimulyatorini qo‘llashning quruq massasiga ta‘siri // Paxtachilik va donchilik ilmiy-amaliy jurnal №2-son (6) 2022. –B. 76-80
2. Кимсанбаев Х.Х., Кадирходжаев А., Зуев В., Сулаймонов Б.А. Вредители и болезни паслёновых овощных культур и меры борьбы с ними. Учеб.пос. Т.: 2006.- 145 с.
3. Xudoyqulov A.M. Ildiz kemiruvchi kuzgi va undov tunlamlariga qarshi samarali kurash tadbirlari. T. Agroilim. 2016 y. Maxsus son. 62-63 b.
4. Xudoyqulov A.M., Anorbaev A.R., Po‘latov O.A Bug‘doyning ildiz kemiruvchi zararkunandalari bioekologiyasi va ularga qarshi kurashning samarali muddatlari. Samarqand. 2017 y. International Conference on "Agriculture, Regional Innovation and International Cooperation" 244-246 b